

Emile

J.J. Rousseau, Yay.haz: Ülkü Akagündüz, Selis Kitaplar, 2. Baskı, İstanbul 2003.

Kendime bir öğrenci seçtim....

Ben kendime hayali bir öğrenci bulmayı; onun yaşı, sağlığı ve yetenekleriyle olduğu gibi kabul etmeyi ve yetişkin oluncaya dek, kendisinden başka hiçbir rehberle muhtaç olmayacak tarzda eğitmeyi kararlaştırdım. Öğrencimin ismi Emile ve onu yetiştirirken başarılı olup olmadığuma da siz okurlarım karar vereceksiniz. Emile yetimdir. Babası ve annesi her kim olursa olsun her türlü görevini üzerime aldığım için bütün haklarına el koyuyorum. Bu benim tek şartımdır.

J.J.Rousseau, kitabına bu sözlerle başlamaktadır. Yukarıda dendiği gibi, Rousseau, hayali bir çocuk seçmiş ve bu çocuğun eğitimini üstlenmiştir. Bu çocuğu doğumundan itibaren ele almış ve yetişkinliğine kadar nasıl eğitilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, Emile'nin doğumundan ilk çocukluk dönemine kadar olan süreyi ele almıştır. Emile'nin bebekliğini anlatırken aslında, tüm anne-babaların kendi çocuklarının bu döneminde neler yapmaları, nasıl davranmaları gerektiği üzerinde durmaktadır. Emile, bir prototiptir. Onun şahsında, bir çocuk eğitimi ile birlikte, bir anne-baba eğitimi yapmaktadır Rousseau. Rousseau'ya göre, her şey aslında yaratıcının elinden çıkarken iyidir, ama insan ne canlıların ne de eşyanın ilk haliyle kalmasına izin verir; her şeyi değiştirmek ve dönüştürmek ister.¹ O, bu sözleri ile insanın özgür bırakılması gerektiğini, müdahale edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Devam eden bölümlerde, bunu şu sözleriyle desteklemektedir: ' çocukları, yeteneklerini ortaya çıkarmaları ve olmak istedikleri şeyi olmaları için özgür bırakmalıyız. Biz onlara hakim, asker ya da din adamı olmalarını değil yaşamayı öğretebiliriz. Ve onlar bir meslek sahibi olmadan önce insan olmalılar. Çünkü, bir insan ne olmak istiyorsa ya da ne olması gerekiyorsa onu olabilir, sonra vazgeçip başka bir şey olabilir, ama o daima kendisi olarak kalacaktır.'²

Bu bölümde, çocuğun özgürlüğünü kısıtlayan hususları, kötü eğitimin yolları, bu dönemdeki çocuğun bakımı, yatması, yıkanması, gelişimi ve

¹ A.g.e., s.11.

² a.g.e., s.13.

alışkanlıkları gibi hususlara değinen Rousseau, tüm bu hususların doğal şartlarda olması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre çocuk kundağa sarılmamalı, çünkü bu, onun özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Çocuk küçük yaşlardan itibaren kırlarda, doğayla iç içe büyütülmelidir. Böylece o, kııda kendi özgürlüğünü bulacak ve her şeyi doğal şartlarda öğrenecektir.

İkinci bölümde Rousseau, çocuğun ikinci devresi olarak isimlendirdiği, konuşan çocuk bölümünü ele almaktadır. Bu bölümde Rousseau, çocukları aşırı şekilde korumanın yanlışlığından, çocuklara acının da öğretilmesi gerektiğinden, çocukların her dediklerinin yapılmaması gerektiğinden, onları şımarıklığa alıştırmamak gerektiğinden, çocukların isteklerini kabul veya reddederken dikkat edilmesi gereken hususlardan ve çocukların ahlak öğretiminden bahsetmektedir.

Ona göre, büyükler, çocukların anlamayacaklarını bildikleri halde onlara bazı konularda mantıklı açıklamalar yapmaya çalışırlar. Bu yüzden çocuklara böyle ahlak dersi vermektense onları kendi doğalalarına bırakmak gerektiğini ifade etmektedir. Bu konuda ‘ İyiliği ve kötülüğü tanımak, insani ödevlerin mantık ve felsefesini hissetmek küçük çocukların işi değildir. Doğal olan, çocukların yetişkin olmadan önce çocuk olmalarıdır. Eğer biz bu düzeni bozmak istersek, mevsimsiz meyveler yetiştirmiş oluruz ki ham ve tatsız olacakları için hem yenmezler, hem de bozulmakta gecikmezler. İhtiyar çocuklar yetiştirmenin hiç gereği yoktur.’³

Görüldüğü gibi Rousseau, çocuklara yaşlarına göre davranılması gerektiğini belirtmiş, zorla veya tehditle onlara bazı ahlak kurallarının benimsetilmesine karşı çıkmıştır.

Aynı bölümde Rousseau, çocukların isteklerini kabul veya reddederken uyulması gereken kuralları açıklarken şu altın kuralı koymuştur: ‘ Sakıncalı bulduğunuz için reddettiğiniz talepler varsa kararınızdan kesinlikle dönmeyin.’⁴ Dikkat edilirse bu kural, halen geçerliliğini devam ettiren, eğitimcilerin de sıklıkla söylediği kurallardan biridir.

Yine aynı konuda bir özeleştiri yaparak şunları söylemektedir: ‘ ne gariptir ki çocuk terbiyesinde, eski çağlardan bu yana daima, rekabet, kıskançlık, arzu, heves, gurur, açgözlülük, korku, kısacası çocuğun ruhunu bozguna uğratacak tehlikeli yöntemler kullanılmıştır. Yemeğini yemek istemediğinde komşunun çocuğunun gelip hepsini bitireceğini söylemek, ödevlerini yapmadığında, ağabeyinin ondan daha çalışkan olduğunu söylemek, sözünü dinlemediğinde polisin gelip onu götürüleceğini, ya da

³ a.g.e., s.57.

⁴ a.g.e., s.59.

hemşirenin iğne yapacağını söylemek...⁵ Görüldüğü gibi bu konuda da Rousseau, çağdaş eğitimcilerin kabul ettiği ilkeleri daha kendi zamanında ortaya koymuştur.

Üçüncü bölüm, ilk gençlik çağından söz etmektedir. Bu bölümde Rousseau, çocuğun kuvveti ve bedeni arasındaki ilişkiye, bilgi ve öğrenme arzusuna, Emile'nin bir meslek edinme serüvenine değinmiştir. Ona göre, çocuk bu dönemde soyut kavramlar üzerinde yoğunlaşıyor ve kendine bir dünya görüşü oluşturmaya başlamaktadır. Gelişen vücudun faaliyetini, öğrenmeye yeltenen zihin takip etmektedir.

Çocuğun bilgi ve öğrenme arzusu için ise şunları söylemektedir: ' çocuğun kitap okumasını teşvik ettiğimiz kadar, edindiği bilgileri hayata geçirmesini teşvik etmeliyiz. Üstesinden gelebileceği sorunlarla baş başa bırakın ve çözüm yolunu kendisinin bulmasına imkan tanıyın. Çocuklarınıza coğrafyayı öğretmek istediğinizde, küreler, daireler, haritalar aramaya giderseniz. Bütün bu aletleri kullanacağınıza, asıllarını gösterseniz daha iyi olmaz mı?'⁶ burada Rousseau, yaşayarak, görerek, tanıyarak öğrenmenin çok faydalı olacağını belirtmiş, doğal şartlarda bazı bilgilerin öğrenilmesinin daha kalıcı olduğunu ifade etmiştir.

Yine takibeden bölümde şunları söylemiştir: ' Okuyucularım, daima hatırlayınız ki, benim eğitim anlayışım çocuklara çok şey öğretmek üzerine kurulu değildir. Çocukların kafasına ancak açık ve doğru fikirlerin girmesine izin vermeli, eğer zihni yanlış şeylerle dolacaksa bir şey öğrenmemesi daha iyidir.' Rousseau, bu sözleriyle çocukların zihinlerini bilgi ile doldurmanın sakıncalarını dile getirmektedir.

Aynı bölümde fayda konusuna da değinen Rousseau, şöyle demektedir: ' Bu neye yarar? Cümlesi, bundan sonra Emil'im ile benim aramda, hayatımızın bütün eylemleri için kutsal bir rehber olacaktır. Emil soru sorduğunda ona bu soru cümlesiyle karşılık vereceğim.'⁷ Bu sözlerle Rousseau, çocuğun öğrendiği şeylerin ne işe yaradığını bilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, gereksiz nutuklarla çocuğun canını sıkıp her şeyin faydasından bahsetme yanılışına düşülmemesi gerektiğini de eklemektedir.

Emile'nin meslek edinmesi bölümünde Rousseau şu sözleri kullanmaktadır: ' bir çocuğun toplumsal bağlar hakkında fikir sahibi olmasını istiyorsanız onu bir gün marangoza götürün, bir gün demirciye, başka bir gün fırına ve ayakkabı tamircisine. Bu şekilde kendisine uygun mesleği seçmesine

⁵ a.g.e., s.60.

⁶ a.g.e., 145.

⁷ A.g.e., s. 150.

yardımcı olursunuz hem de toplumun parçalarından oluşan bir bütün olduğunu görmesini sağlarsınız.⁸ Burada çocuğun kendi mesleğini kendisinin seçmesine olanak tanıma fikri olmakla birlikte takibeden cümlelerde marangozluk mesleğini üstün olarak gösteren Rousseau, bir açıdan kendisi ile çelişmiş gözükmektedir. ‘ Acaba siz cemiyet için ne yapıyorsunuz? Emil böyle bir soru sorduğu zaman yaptığınız işleri sözle anlatmaya kalkmak sizi şaşkın duruma düşürebilir. Bana gelince, atölye benim bu müşkülümü halleder. Fakirler için haftada bir masa ve sıra yaptığımı ve fazla olan şeyleri elimden çıkardığımı bilfiil göstermeye dikkat ederim.’⁹ Bu sözlerle marangozluğun üstün bir meslek olduğu fikri anlaşılabilir.

Dördüncü bölüm buluş çağını ele almaktadır. İnsanın gerçek kişiliği bu çağda başlar demektedir Rousseau. Bu bölümde Rousseau, buluş çağının özelliklerini, bedeninin değişmesi, biyolojinin değişmesi, hislerin ve karakterlerin değişmesi gibi konular üzerinde durur. İnsanın ikinci doğuşu ve hiçbir şeye yabancı kalmayışı der buna. Bu dönem ona göre, asıl terbiyenin başladığı dönemdir. Bu yüzden bu dönemin tüm özelliklerini bilmemiz gerekmektedir. Bu dönem için bazı metotlar ileri sürmektedir:

- Buhanlı çağ yaklaştığı zaman, çocuklara tahrik edici değil durultucu mevzular gösterin.

- Doğal dengeyi bozan ve gençliği vaktinden önce hırslandıran kadın süslerinin ve taşkınlıklarının bulunduğu büyük şehirlerden uzaklaştırın.
- Tanımak zorunda olmadıkları ve ancak ayırma ve seçme gücüne sahip olduktan sonra tanımalarında bir mahzur olmayan zevklerin bulunduğu yerlerden çocukları uzak tutun.
- Yaşlarına uygun ihtirasların geciktiren kıvr hayatının sadelikleri içinde yaşamalarına fırsat verin.
- Çocuğunuza akli erdikçe uygun fikirler verin. Zevkleri de alevlendikçe yatıştırarak vasıtalar temin edin.
- Eğitimciler! Az konuşunuz. Yer, zaman ve konu seçimini iyi yapınız ve derslerinizi daima örneklerle süsleyiniz. ¹⁰

Görüldüğü gibi bu maddelerle Rousseau, buluş çağındaki bir çocuk için bazı kurallar belirlemiştir. Olması gerekeni belirlemiş olmasına rağmen, bazı noktalar uygulama açısından pek mümkün gözükmemektedir. Örneğin çocukları şehirlerden uzak tutmak, kıvr hayatında yaşamalarına olanak vermek

⁸ A.g.e., s.159.

⁹ a.g.e., s. 162.

¹⁰ A.g.e.,s. 189.

ne derece mümkündür. Aynı zamanda, çocukları bazı kötü alışkanlıklardan uzak tutmakla onları korumaya çalışmak, hayatlarına müdahale etmek demek değil midir? Belki onları her ortamda rahat bırakıp, doğruyu ve yanlış görmelerine olanak tanımak Rousseau'nun felsefesine daha yatkın olacaktır.

Ancak Rousseau, devam eden bölümde şu altın kuralı da koymuştur:

- Gençlere vermek istediğiniz dersleri nutuklardan fazla iş içinde gösterin ve yaptırın.
- Tecrübe ve uygulamayla öğrenebilecekleri dersleri teorik olarak vermekten sakının.¹¹

Son olarak 'Genç Adam' Hayata Giriş başlığıyla bir bölüm açan Rousseau, bu bölümde, kadından, kadının terbiyesinden, karı-koca uyumundan, evlenmede aranacak özelliklerden vs. söz etmektedir. Bu bölümde Emile'nin evlenmesi için tıpkı onun gibi, hayali bir kız seçer Rousseau. Bu kızın adı Sophie'dir. Emile nasıl bir erkeğe Sophie'de onun gibi bir kadındır. Ona uygundur. Bir kadında bulunması gereken tüm özelliklere sahiptir. Ancak bu bölümde önemli olan bir husus vardır ki o da, kadının ve erkeğin eğitiminin farklı olduğudur. Ona göre kadın ve erkek farklı özelliklere sahip olduklarından onların eğitimleri de farklıdır. Bir kız çocuğu bir kız olarak eğitilmelidir. Kadın ve erkek her ikisi özellikleri itibarıyla birbirlerini tamamlarlar. Ancak bu, kadının kadın olarak kalmasıyla, erkeğin ise erkek olarak kalmasıyla sağlanabilir.

Aynı bölümde, bir kadının en önemli özelliği olarak 'itaat' etmesi gerektiğini belirtmektedir Rousseau. Ona göre kadındaki en beğenilecek yön uysallıktır. Kadınlar bu şekilde eğitilmelidirler. Ona göre kadın bunu kendisi için öğrenmelidir, erkek için değil. Ona göre, tanrı kadını, kaba olmaktan men etmek gayesiyle sokulmak ve kandırmak bakımından yeterli derecede mükemmel, buyurgan geçinmek hususunda ise zayıf yaratmıştır. Yoksa ona verdiği bu denli şirin ses, hakaretili sözler yağdırması için değildir ve nazik çizgilerle süslenen yüzü, kızgınlığın etkisiyle alt-üst olmak için yaratılmamıştır.¹²

Daha sonra Rousseau, Emile için seçmiş olduğu Sophie'yi tasvir etmeye onun özelliklerini anlatmaya başlamaktadır. O Sophie'yi şöyle tasvir etmektedir: ' Sophie, iyi bir ailede doğmuştur. İyi bir mızacı vardır. yüzü sadedir, fakat hoş a gider. Onunla konuşmak sizde ilgi uyandırmayabilir fakat ondan ayrılırken üzüntü duymamak imkansızdır. Sophie, süsü sever ve ondan anlar ve kendisine yakışacak şekilde giyinmesini bilir. Giyinişinde daima

¹¹ A.g.e., s.194.

¹² a.g.e.,s.225.

zerafetle karışık bir sadelik görünür. Onun doğuştan gelen kabiliyetleri vardır. Şarkı söylemek için babasının, dans öğrenmek için ise annesinin öğrencisi olmuştur. ...¹³

Sophie'nin özelliklerini anlattıktan sonra Emile ile Sophie'nin tanışmaları, aşık olmaları, Sophie'nin anne-babasından istenmesi ve evlenmeleri ile kitabı tamamlayan Rousseau, son olarak Emile'ye şunları söylemektedir: 'Sevgili Emile! Aranızdaki aşk bir öpüşme ile imzalanıyor. İnsan, hayatı boyunca öğüt veren bir rehber ihtiyacı duyar. Bu görevi şimdiye kadar elimden geldiğince yaptım. Bana emanet ettiğin görevi bugün terk ediyorum. Bundan sonra sizin rehberiniz aşk olsun...'¹⁴

Görüldüğü gibi kitapta Rousseau, bir hayali çocuğun tüm gelişim safhalarını ele almış ve evleninceye kadar bir rehber vazifesi görmüştür. Bu husus, Rousseau'nun kendi babası tarafından iyi eğitilmediği ihtimalini akla getirmektedir. 18. yüzyılda yazılan bu eser, kendi dönemi itibarıyla eğitim için ciddi adımlar sayılacak prensipler koymuştur. Ancak günümüz dünyasında bu hususların bazılarının uygulanıp uygulanamayacağı tartışma konusudur. Ancak bir anne-baba eğitimini göstermesi, bir çocuğun gelişim özelliklerini dikkate alması ve birtakım eğitim ilkeleri koyması bakımından dikkate şayandır.

YILDIZ KIZILABDULLAH

¹³ a.g.e., s.229.

¹⁴ a.g.e., s.247.